

Т. І. Наумчук,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКИ ТА ФРАЗЕОЛОГІЇ КІНЕМАТОГРАФУ США

У статті розглядаються соціокультурні особливості англійської лексики та фразеології, що входять до складу периферійної зони кінематографічної галузі. Периферійна лексика, утворившись внаслідок семантичних модифікацій ядерних одиниць, характеризується значною емоційною забарвленістю, наявністю конотацій, віднесеністю до певних соціальних реалій, які дозволяють розкрити специфіку мовного середовища певного соціуму та рівень його культурного розвитку. У ході дослідження аналізуються сучасні лексичні та фразеологічні одиниці лексико-семантичного поля «CINEMA» та наводяться основні механізми їх творення (метафора та метонімія).

Ключові слова: лексикон, периферія, фразеологізм, соціокультурний, лексико-семантичне поле (ЛСП), метафора, метонімія.

SOCIOCULTURAL PECULIARITIES OF CINEMATOGRAPHIC LEXIS AND PHRASEOLOGY OF THE USA

The article deals with the sociocultural peculiarities of the English lexis and phraseology that form the periphery of cinematographic lexicon. Periphery lexis have been formed as a result of semantic modifications of core units. This lexis is characterized by emotional marking, connotations, belonging to particular social realia that help to reveal the specificity of the language surrounding of a particular society and the level of its cultural evolution. In the research contemporary lexical and phraseological units that form the periphery of lexico-semantic field «CINEMA» are analyzed and the main mechanisms of their forming (metaphor and metonymy) are noted. Due to the process of semantic derivation common literary lexical units become phraseological ones and thereafter acquire new meanings in the specific field. American cinematography as a kind of art shows its connection with the society, reveals the worldview of the people, their cultural development. Thus the lexicon of the particular social group is specific by its nature and all the semantic changes are caused by the people's consciousness.

Key words: lexicon, periphery, phraseological unit, sociocultural, lexico-semantic field (LSF), metaphor, metonymy.

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЛЕКСИКИ И ФРАЗЕОЛОГИИ КИНЕМАТОГРАФА США

В статье рассматриваются социокультурные особенности англоязычной лексики и фразеологии, которые входят в состав периферийной зоны кинематографической сферы. Периферийная лексика, образовавшись вследствие семантических модификаций ядерных единиц, характеризуется значительной эмоциональной окраской, наличием коннотаций, принадлежностью к определенным социальным реалиям, которые позволяют раскрыть специфику языковой среды определенного социума и уровень его культурного развития. В ходе исследования анализируются современные лексические и фразеологические единицы, которые входят в состав периферийной зоны лексико-семантического поля «CINEMA», и отмечаются основные механизмы их образования (метафора и метонимия).

Ключевые слова: лексикон, периферия, фразеологизм, социокультурный, лексико-семантическое поле (ЛСП), метафора, метонимия.

Мовний лексикон – це «жива», відкрита система, яка постійно рухається та розвивається. Найбільш суттєвих змін мова зазнає саме на лексичному рівні, який підлягає впливу як внутрішньомовних, так і екстралінгвальних чинників. Останні безпосередньо пов'язані із соціальними, духовними та культурними факторами – життям суспільства, особливостями його світогляду, культурного розвитку тощо. Ще на початку XIX ст. В. фон Гумбольдт констатував нерозривність таких понять, як «мова» і «народ», «мова» і «культура» [1].

Суттєвого впливу зазнала й англійська мова наприкінці XX – на початку XXI століть. Своє відображення мовні зміни знайшли більшою мірою на лексичному рівні, оскільки лексикон є відкритою та динамічною мовною системою. Спостерігається поява великої кількості «живих одиниць» мовлення, таких як жаргонізми, сленгізми та ідіоми, що свідчить про експресивність та демократизацію сучасного суспільства [5, с. 26]. Такі лексичні одиниці привертають увагу лінгвістів, оскільки позначають закодовану інформацію про специфіку національного світогляду людини, його психологічний стан, суспільні та політичні зміни тощо.

Мова певних професійних та соціальних груп функціонує та розвивається за тими ж законами, що й загальнолітературна мова. Відтак у професійному лексиконі кіногалузі можна виділити ядерну групу слів – галузеві терміни, та периферійну – професіоналізми, жаргонізми, сленгізми, оказіоналізми, ідіоматичні вирази тощо. Між ядром та периферією відбувається розподіл функцій поля: одна частина функцій закріплена за ядром, а інша – за периферією. Між ядерною та периферійною зонами відсутня чітка межа. Складові елементи поля можуть належати до ядра одного поля, і одночасно бути на периферії іншого поля [2, с. 8]. Це вкотре свідчить про відкритість лексичної системи, яка відображається на міграції її елементів.

Слід зазначити, що завдяки семантичному зсуву ядерної лексики кінематографічного лексикону, утворюються нові стилістично забарвлені одиниці, які входять до складу периферійної зони. На відміну від термінологічного корпусу мови, периферійна лексика частіше підлягає семантичним змінам завдяки мовцям, що вкотре доводить соціальний характер мови. Цей прошарок лексики характеризується значною емоційною забарвленістю, наявністю конотацій, віднесеністю до певних соціальних реалій, які дозволяють розкрити специфіку мовного середовища певного соціуму та рівень його культурного розвитку. Необхідність виявлення тенденцій функціонування периферійної лексики спричинює **актуальність** нашого дослідження.

Новизну дослідження вбачаємо у визначенні специфічних ознак одиниць лексики та фразеології кінематографу США, які раніше не були висвітлені в теоретичних працях, пов'язаних із даною проблематикою. **Мета** статті полягає у висвітленні специфіки сучасної периферійної (жаргонної, сленгової, ідіоматичної) лексики кінематографічної галузі та встановленні зв'язку із соціокультурними реаліями англійського суспільства. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**: відібрати сучасні лексичні та фразеологічні одиниці, які можуть бути віднесені до периферійної зони лексико-семантичного поля «CINEMA» (далі ЛСП), дати їх тлумачення, проаналізувати механізми творення нових одиниць та визначити їх соціокультурні специфічні ознаки.

Лексико-семантичне поле «CINEMA» є достатньо рухливою системою, яка постійно поповнюється великою кількістю лексичних та фразеологічних одиниць. У цій статті буде розглянуто лексичні та фразеологічні одиниці, які позначають особливості відвідування кіно «по-американськи». Відібрані елементи ЛСП «CINEMA» позначають поведінку окремих людей, і тим самим розкривають соціально-психологічні риси цілого суспільства.

Слід зазначити, що фразеологічні одиниці утворюються внаслідок переосмислення вільних словосполучень або його компонентів. Фразеологізми – це мовні знаки вторинної номінації [6, с. 290]. Основними механізмами переосмислення

лексичних одиниць та вільних словосполучень є метафоризація та метонімізація. На думку В.М. Телія, механізм метафоризації полягає в тому, що на основі подібності деяких ознак реалії, вже названої в мові, і реалії, яка позначається, утворюється новий ідеальний об'єкт – метафорично переосмислене значення імені з метою найменування нової реалії чи явища або ж створення деякого нового поняття в самому процесі його метафоричного іменування, де нові реалії отримали лише ім'я, де в акті метафоризації сформувалися і самі нові поняття, які отримали ім'я [7, с. 175].

Важливою ознакою метафор є їхня семантична інформативність, оскільки вони спираються на образи, в яких зашифрована культурна символіка. Метафори здатні відобразити внутрішню природу явища, що вивчається, виявити його додаткові властивості [3, с. 38]. Знання законів пізнання допомагає простежити хід семантичного розвитку слова: рух від конкретного, як результат живого споглядання, до абстрактного характеризує семантичний розвиток багатьох слів, які одержують вторинне значення в результаті метафоричної зміни значень [3, с. 46].

Суть механізму метонімії полягає в регулярному або оказіональному переносі назви з одного класу об'єктів або окремого об'єкта на інший клас або окремих предмет, який асоціюється з наявним за суміжністю, прилеглистю, залученістю до однієї ситуації або перенесення назви з одного предмета на інший, здійснений за ознакою суміжності [3, с. 47].

Таким чином, розглянемо особливості семантичних модифікацій лексичних та фразеологічних одиниць кіногалузії. Починаючи з самих кіноглядачів, слід навести приклад відомого фразеологізму *the black sheep*, який в межах ЛСП «CINEMA» зазнав семантичного зсуву. Зокрема свого первинного значення, яке в українській мові має еквівалент «біла ворона», цей фразеологізм позначає «людину, яка ходить у кіно одна». Слід зазначити, що в межах новоутвореної фразеологічної одиниці відбувається розгалуження значення: одні глядачі – «білі ворони» – вдають, нібито хтось супроводжує їх у кіно, або ось-ось має прийти, хоча цього і не відбувається; інші – гордовито відвідують кіно без супроводу та не хвилюються з цього приводу. Таке мовне явище свідчить водночас про спеціалізацію даного фразеологізму, а також про явище енантіосемії – функціонування двох протилежних значення в межах одного фразеологізму.

«Родичем» білої ворони у кінозалі є ідіоматична одиниця *bookworm* із українським еквівалентом «книжковий черв'як» або «бібліоман». Ця фразеологічна одиниця також поширила межі свого загального вжитку та набула специфічних ознак. В межах лексикону кіногалузії «бібліоман» – це людина, яка не може розпрощатись зі своєю книжкою навіть у кінозалі.

Серед любителів кіно є також люди, які заздалегідь займають собі та своєму найближчому оточенню найкращі місця. Ідіоматична одиниця «оксамитова смужка» (*the velvet rope*) вживається для позначення саме такої людини. Ця дія виглядає достатньо невинною, якщо тільки не виходить за межі дозволеного і не стосується саме вас.

На перших хвилинах перегляду кіно глядачам може здаватися так званий «сонячний зайчик» (*the white rabbit*) – людина, яка ходить перед екраном у пошуках зручного місця посередині ряду. Фразеологічна одиниця *the white rabbit* утворилась внаслідок порівняння людини із сонячним зайчиком, який мерехтить на сонці і, тим самим, сліпить очі – тобто заважає дивитись кіно. Слід зазначити, що фразеологічна одиниця *the white rabbit* утворила своє первинне значення завдяки механізму метафоризації – промені сонця порівнюються із білим кроликом (зайчиком). В межах ЛСП «CINEMA» цей фразеологізм набуває нового значення завдяки механізму метонімії. За принципом суміжності риси сонячного зайчика переносяться на людину, яка «мерехтить» перед очима під час перегляду кіно. Такі семантичні зміни відбуваються завдяки способу семантичної деривації. Семантичної деривація – це особливий вид функціональної деривації, що передбачає використання вже існуючих у мові номінативних засобів у новій для них функції – функції надання імені. Нові значення існуючих слів є результатом функціональної мобільності лексики, її руху від периферії системи до її ядра, від ядра системи – до периферії, а також пересування усередині периферії [4, с. 309].

Також кіноглядачів може спіткати проблема зі стільцями – так звані *Grand Canyon*. Значення зазначеної ідіоматичної одиниці полягає в тому, що сидіння має достатньо велику відстань між спинкою, яка утворює так званий «Гранд Каньйон», в який ви постійно западаєте. В основу значення цієї ідіоми покладено прийом гіперболізованої метафори. Незручні крісла порівнюються також із скрипучими стільцями (*the rocking chair*).

Більше того, в той момент, коли глядач сяде у крісло та приготується до перегляду, обов'язково знайдуться ті, хто їх потурбують. *The unwanted Masseuse* (небажаний масажист) – це людина, яка сидить у кінозалі за вами та опирається ногами на ваше сидіння, що дуже дратує. Щоб зупинити це, вам потрібно вдатись до таких методів, як *traffic check* – обертання голови то на ліво, то на право, ніби ви переходите дорогу та озираетесь по сторонах для того, щоб людина позаду вас звернула на вас увагу і припинила турбувати вас. У сфері кіногалузії дана ідіоматичне словосполучення слугує для позначення попереджувальних сигналів і порівнюється із перевіркою руху під час перетину дороги. Не варто приховувати своє невдоволення, потрібно стояти на своєму. Якщо ця тактика не спрацює, – спробуйте вдатись до жорсткіших методів, використовуючи методику голосного шепотіння (*loud whisper*). Вам просто потрібно гучним шепотом розповісти про це вашому другові, який сидить поруч із вами (якщо ви не «біла ворона» авжеж). Ваш «ненав'язливий шепіт» буде важко не почути, тому це повинно спрацювати. У разі, якщо і це не допомогло, слід вдатись до крайніх мір – обернутись до небажаного масажиста (*the unwanted Masseuse*) та чітко сказати йому так не робити. Цей метод називається *the direct command* («чіткий наказ»).

Під час перегляду фільму у кінозалі є також свої «перекладачі». «Перекладачем» (*interpreter*) називають людину, яка намагається інтерпретувати зміст фільму на екрані іншим присутнім. «Помічниками» таких псевдо-перекладачів виступають люди із жартівливим римованим прізвиськом *Repeater Peter* або *Duplicate Kate*. Вони завжди вважають своїм обов'язком повторити діалоги, щойно вимовлені самими акторами, маючи на меті повторити те, що нібито не почули інші глядачі, або заздалегідь і не мали можливості почути за відсутності слуху. В даному випадку завдяки прийому римовання досягається іронічність значення ідіоматичних словосполучень *Repeater Peter* та *Duplicate Kate*.

Невід'ємною частиною перегляду фільму у кінозалі є попкорн, Кока-кола та інші супутні продукти. З «голодним бегемотом» (*hungry hippo*) порівнюють людину, яка постійно щось їсть або п'є під час перегляду фільму. Так само, як у грі «Hungry hungry hippos», ця людина «поглинає» все, що бачить перед собою, не зважаючи на інших присутніх. На відміну від незграбного бегемоту, *Mary Poppins* – ніби чарівна леді з популярного мультфільму Дісней – непомітно для людського ока дістає їжу та напої. Таку людину порівнюють з Мері Попінс саме завдяки її спритності.

Всі продукти, які поширюють «дивні запахи» у кінозалі, називають похоронним блазнем *Funeral clown*, – фразеологізмом, в основі якого лежить прийом оксюмору – поєднання взаємопротиставляючих (антополоністичних) компонентів. Такі продукти, як хотдог, піца, буріто та інші види фаст-фуду є такими ж неприйнятними, як блазень на похоронах.

Є у кінозалі також смітник із буквальною назвою «*The dump*» – місце, куди постійно звалюють всі залишки їжі, порожні пляшки із Кока-Коли, відеречка з попкорну. У таких місцях часто проливається содова, прилипає жувальна гумка або цукерки-іриски. Основною характеристикою цього місця є липкий шар, до якого залипає взуття, коли ви проходите

повз. І треба бути обережним, щоб випадково не натрапити на нього. Значення даної лексеми достатньо перебільшене, а в основі новоутвореного значення лежить механізм метонімізації. Таке місце в жодному разі не виступає смітником, а лише перебільшено порівнюється з ним через спільні/суміжні риси звалища і тим сміттям, яке залишають недбалі глядачі.

Говорячи про типи людей, яких можна зустріти у кінозалі, неможливо також оминати «кіношного генерала» (*the General*), який мандрує по залу у формі охоронця у пошуках «зайців» та неповнолітніх, які завітали на фільм для дорослих. Таке порівняння надає охоронному персоналу певної важливості та значущості, але має суто іронічні конотації.

У стінах кінозали є також «привиди» (*ghosts*) – група людей, які сидітимуть біля вас, або перед вами, але під час фільму ви озирнетесь та зрозумієте, що вони кудись містично зникли, промайнувши повз вашу увагу, немов привиди. Завдяки способу семантичної деривації лексема *ghosts* набуває певних семантичних змін та в межах ЛСП «CINEMA» функціонує саме у новоутвореному вузькоспеціалізованому значенні.

Ще одним типом людей, які можуть завітати до кінозали є, так звані, «ходячі мікроби» (*germs*). Їх важко помітити неозброєним оком при звичайному освітленні, але варто тільки вимкнути світло, як вони виявляють себе: починають або кашляти, або чхати, або ж важко дихати.

Серед інших психотипів відвідувачів кіно можна виокремити також «волоцюг» або «безхатченок» (*vagrant*) – людей з розпатланим виглядом, які справляють враження безпритульних. В основу творення даної лексичної одиниці покладено механізм метонімізації – риси зовнішності бродяг перенесені на відвідувачів кіно, які мають недбалий вигляд.

Серед кіноманів є поняття *Movie hopping* – явище, коли ви купуєте квиток на один фільм, але «перестрибуєте» на інші кінострічки упродовж дня. Так можна передивитись усі прем'єри місяця та при цьому заощадити гроші. Головне – мати достатньо часу, наважитись на таку авантюру та не натрапити на кіношного генерала (*the General*). Важкою та, на жаль, невиліковною формою хвороби кіноманів є *Movie theatre sickness (MTS)*. Цей термін в межах кіногалузії позначає нудоту, липкі руки, головний біль, слабкість та біль у шлунку кіноглядачів. Вищезазначений термін функціонує лише в межах ЛСП «CINEMA», оскільки насправді такої хвороби не існує, а симптоми, які виникають під час такої псевдо-хвороби, є наслідком надмірного вживання великої кількості попкорну під час перегляду кіно.

Відтак, завдяки механізмам метафори та метонімії утворюються нові слова та словосполучення, які мають ідіоматичний характер та насичене емоційне забарвлення. Слід зазначити, що ідіоматична лексика утворюється в процесі життєдіяльності певного соціуму за умов відтворення носіями мови свого світогляду. Відтак, для американського суспільства важливе значення має галузь кіно, оскільки вони стоять у витоків його походження, яке, відповідно, утворилось за умов потреби цього ж суспільства у індустрії розваг. Кінематографічна галузь – це вид мистецтва, створення якого було продиктоване вимогами суспільства. Кожна культура – це віддзеркалення розвитку певного народу, його світогляду, свідомість, яку можливо охарактеризувати лиш опосередковано, крізь призму її реалізованих ідей. Тому у сучасному американському кіно, зокрема у його лексиконі, розкривається сутність самих мовців, їх світогляду та культурного розвитку. У зв'язку зі ступенем розповсюдженості культури можна говорити про її масовість, відповідно – про широкий ареал вживання лексикону, який вербалізує реалії цієї культури. Без сумніву, первинне значення ідіоматичних висловів закладене свідомістю мовців і є специфічним. Але завдяки поширенню культури і, відповідно, мовних засобів, останні можуть набувати певних семантичних змін на рівні свідомості.

На основі вищевикладеного, можна зробити **висновок**, що англомовна лексика та фразеологія кіногалузії мають свої специфічні соціокультурні особливості, які продиктовані рівнем розвитку культури, зокрема мистецтвом кінематографу. Ідіоматична лексика характеризується емоційною забарвленістю та своїм «живим» характером, оскільки народжується у процесі існування та розвитку певного соціуму і окремих соціальних груп, а також характеризує сучасні реалії американського суспільства. **Перспективи подальших досліджень** вбачаємо у встановленні особливостей функціонування англомовних лексичних одиниць на позначення кіножанрів із врахуванням соціокультурних чинників їх виникнення.

Література:

1. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 452 с.
2. Гумовська І. М. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / І. М. Гумовська. – Л. : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2000. – 19 с.
3. Дерді Е.Т. Словотвірні та структурно-семантичні характеристики англомовних юридичних термінів : Дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 284 арк.
4. Зацний Ю. А. Основи неології та проблеми перекладу неологізмів : Навчальний посібник / Ю. А. Зацний, С. М. Єнікєєва, О. Л. Клименко. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2013. – 350 с.
5. Клименко О. Л. Стилїстичні транспозиції у словниковому складі сучасної англійської мови / О. Л. Клименко // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – № 63. – С. 25–29.
6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – С. 290.
7. Телія В. Н. Метафоризація і її роль в створенні мовної картини світу // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 173–204.
8. The Movie Theater Dictionary: [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.angelfire.com/film/alfredk39/>

УДК 81.1

Л. Л. Семененко,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ВІД КОНЦЕПТУ ДО ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

У статті подано інформацію про типи знань, теорії зберігання їх у пам'яті та проаналізовано одиниці експлікації знань за допомогою мовних засобів. Зокрема подано інформацію про поділ знань на мовні та немовні, за традиційним підходом. Альтернативний підхід передбачає статичні знання, що накопичують інформацію про дійсність у вигляді концептів, і процедурні – інформація про процеси в об'єктивному світі. Подається концепція про типи моделей зберігання інформації в пам'яті (за Р. Солсо). Автор розкриває основні терміни, в яких репрезентуються мовні знання – концепт, поняття, значення, – та аналізує їхній шлях експлікації (від психічного утворення до одиниці мови).

Ключові слова: концепт, поняття, значення, мова, дійсність, знання.